

Katyn

Sørgedigt med budskab

© Bo Torp Pedersen

I det vestlige Rusland, nær grænsen til Hviderusland, ved den store by Smolensk, hvor hovedvejen fortsætter mod Moskva, ligger et skovområde med en landsby, hvis navn er et skræk-indjagende minde om det 20. århundredes terror og tragedier: Katyn! Her skete der under Anden Verdenskrig en massehenrettelse af polske officerer og intellektuelle.

Omverdenen var i tvivl om bødlernes identitet. Tyskerne hævdede i 1943 at have fundet massegravene – og at Den røde Hær og NKVD stod bag massakren. Sovjetunionen hævdede, at Nazityskland stod bag, men i 1990 erkendte den nye russiske regering, at forbrydelsen var en sovjetisk ugerning. Vi véd nu også, at ikke som oprindeligt anslået 4.000, men ca. 22.000 polske officerer og intellektuelle blev myrdet og begravet i Katyn skoven eller andre massegrave, og det skete allerede i vinteren-foråret 1940.

Andrzej Wajda (1926-2016) er én af de mest fremtrædende instruktører i efterkrigstidens Polen. Han markerede sig tidligt med nogle meget desillusionerede skildringer af verdenskrigen og den første efterkrigstid. Han havde det ikke nemt med de kommunistiske kulturkommisærer. Hans franske film "Danton" (1982) vakte associationer om en anden såkaldt 'revolution', der blev til et diktatur, men forinden havde han sat milepæle med "Marmoranden" (1976), som afslørede sandheden bag 'arbejdets helte' under kommunismen, og "Jernmanden" (1981), som hyldede den frie fagforening Solidarnosc. "Katyn" synes på lignende måde at danne par med en forudgående film, "Korczak" (1991), som skildrer en læges kamp for at redde hundredvis af børn i Warszawas jødiske ghetto under Anden

Wiktoria Gasiewska og Artur Zmijewski

Maja Ostaszewska og Artur Zmijewski

Verdenskrig. Wajdas fortællekunst gennemsyrrer ”Katyn”, både i de stort anlagte scener og i detaljerne, som når Den røde Hær flåser det polske flag, så kun det røde stof bliver hængende, og som når en kvinde - forgæves - vil sætte en gravsten for sin mand, eller i to unge studerendes korte, kærlighedsvækkende møde.

”Katyn” er for mig at se anlagt som den polske nations dødsmesse for sine bedste mænd - de mænd, der skulle udryddes for at lette vejen for fremmedherredømmet. Det er en bred fortælling fra nogle af de frygteligste år i Polens omtumlede historie. Filmen opleves ikke som en ordinær krigsfilm, hvor sandheden endelig skal findes og lægges frem, men som en ceremoniel stadfæstelse af noget, som alle i et eller andet omfang hele tiden har vidst. Filmen er derfor heller ikke en vanlig individcentreret historie med gennemgående identifikationsfigurer for tilskuerne. De personer, som filmen trods alt fremdrager fra mængden, er typer, nogle få eksempler på de mange.

Den særlige fortællemåde vil utvivlsomt volde nogle filmtilskuere problemer, men som elegi er ”Katyn” fuld af positiv patos, som bærer de tilskuere igennem, der har et særligt hjerte for Polen og andre hårdt ramte folk i Østeuropa. Men filmen har også pointer for eftertanken – pointer der desuden gør filmen historisk/politisk relevant.

I én af de familier, vi kommer forholdsvis tæt på i filmens løb, oplever vi den unge hustru og mor Anna og hendes hjerteskerende naivitet omkring krigshændelserne – en rammende karakterstik af mennesker, der har levet et trygt liv inden for de små cirkler og ikke haft øjnene åbne for begivenhederne i den store verden. Ligeså naive er professorerne og lektorerne på universitetet i Krakow: De tror, de kan fortsætte næsten som før, men nazisterne lukker naturligvis universitetet og deporterer dem alle. Annas mand Andrzej er den alt for pligtopfyldende officer, som fastholder en kodeks, som ikke længere gælder, fordi civilisationen er brudt sammen, og krig og terror regerer; derfor flygter han ikke – og ender i skoven. Hans kammerat Jerzy er overlevertypen, vendekåben, som dog indhentes af virkeligheden, for i længden kan han ikke leve med løgnet.

Løgnet er filmens væsentligste udadvendte tema. Filmens første halvdel skildrer i et veksel-forløb dels den nazistiske, dels den sovjetiske krig/terror mod Polen. Filmens første store scene indfanger eminent den polske befolkning i ’knibtangen’ mellem nazisterne, der erobrede landet fra vest, og Den røde Hær, der erobrede det fra øst. Filmens anden halvdel beskriver den første efterkrigstid, hvor de sovjetiske magthavere med vold og magt undertrykte sandheden. Løgnet er et centralt element i det stalinistiske diktatur: Fortielsen og fordrejelsen blev en indgroet del af det sovjetiske systems anatomi, jfr. Niels Erik Rosenfeldt: Stalin – Diktaturets anatomi (2006), og systemet kollapsede, da Gorbatsjov indførte ’glasnost’ (åbenhed).

Magdalena Cielecka

Agnieszka Kawiorska

"Katyn" er således en vigtig film til forståelse af vort store naboland, men ikke at forglemme også en meget velfortalt elegisk film, endnu en milepæl i Wajdas værk og Polens filmhistorie. For god ordens skyld skal det også anføres, at det er en alvorlig og hård film, men trods sit emne ikke en film, der 'svælger' i de overfladiske, blodige dimensioner af massakrerne.

Filmfakta

Polen 2007 - instr.: Andrzej Wajda - manus: Andrzej Wajda, Przemyslaw Nowakowski, Wladyslaw Pasikowski efter fortællingen "Post Mortem" af Andrzej Mularczyk - Medv.: Artur Zmijewski, Maja Ostaszewska, Andrzej Chyra, Danuta Stenka, Magdalena Cielecka, Jan Englert, Agnieszka Kawiorska, Agnieszka Glinska, Pawel Malaszynski, Maja Komorowska, Wladyslaw Kowalski, Antoni Pawlicki, Sergej Garmasj, Joachim Paul Assböck, Jacek Braciak, Stanislaw Celinska, Alicja Dabrowska, Wiktoria Gasiewska, Krzysztof Globisz, Krzysztof Kolberger, Anna Radwan - 118 min. - Dansk biografpremiere d. 30/1 og på DVD d. 19/5 2009 - Udlejning/pressebilleder © Miracle Film

Links

<http://cinemazone.dk/review.asp?id=6892&area=2>

<http://www.economist.com/node/10559602>

<https://www.theguardian.com/film/2009/jun/19/katyn-andrzej-wajda-film-review>

<http://www.nytimes.com/2009/02/18/movies/18katy.html>